

الله أكبر

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته ی اقتصاد محض

بررسی رابطه علی بین باز بودن اقتصاد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی در
ایران (۱۳۸۴-۱۳۴۸)

موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی
شیراز

به وسیله ی :

زهرة خرم

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۲

استاد راهنما:

دکتر رضا اکبریان

شهریورماه ۱۳۸۶

۱ ۰ ۵ ۷ ۲ ۳

به نام خدا

بررسی رابطه علی بین باز بودن اقتصاد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی

به وسیله ی :

زهره خرم

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ
درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی :

علوم اقتصادی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : بسیار خوب

دکتر رضا اکبریان، استادیار بخش اقتصاد

دکتر کریم اسلاملوپیان، استادیار بخش اقتصاد

دکتر جعفر قادری، استادیار بخش اقتصاد

شهریور ماه ۱۳۸۶

تقدیم

اول با نام اوست که همه هستی در پس قدرت لایتناهی اش قوام یافت.

دوم با یاد اوست که زبنده هر آنچه زیبایی است.

سوم با اتکاء به اوست که توفیق می آفریند.

تقدیم به آن یگانه مطلقم که لطفش همواره شامل حال من بوده است.

تقدیم به پدر و مادر عزیز و بزرگوام

و تقدیم به همه کسانی که دوستشان دارم.

سپاسگزاری

اینک که در برهه ای دیگر از زندگی، امیدوارانه با توشه ای بر گرفته از دانش به سوی فردائی سبز قدم بر می دارم، پروردگار را سپاسگزارم که به من اندیشیدن آموخت.

در ادامه بر خود لازم می دانم که از زحمات استاد ارجمندم جناب آقای دکتر رضا اکبریان که صبورانه در انجام این پژوهش راهگشای اینجانب بوده اند، در عین ناتوانی زبان و کلام در ادای حق مطلب، سپاسگزاری و تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر کریم اسلاملوئیان بدلیل راهنمایی های ارزشمند و دلسوزیهای پدرانیه که مشوق و راهگشای اینجانب در انجام این پژوهش بوده اند، نهایت سپاس و قدرانی را بجا می آورم. نیز بر خود واجب می دانم که از زحمات جناب آقای دکتر جعفر قادری، بدلیل راهنمایی های موثر و تذکرات بجا در طول زمان انجام پژوهش سپاسگزاری و تشکر نمایم.

چکیده

بررسی رابطه علی بین باز بودن اقتصاد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی
مورد ایران (۱۳۸۴-۱۳۴۸)

به وسیله ی:

زهرة خرم

در این پایان نامه به بررسی رابطه علی بین باز بودن اقتصاد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی طی سالهای ۸۴-۱۳۴۸ برای اقتصاد ایران پرداخته شده است. شاخص در نظر گرفته شده برای باز بودن اقتصاد شاخص سهم تجارت (مجموع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی) است و برای بررسی این رابطه از مدل تصحیح خطای برداری استفاده شده است. مزیت این مدل در این است که ارتباط کوتاه مدت و بلند مدت بین متغیرها را نشان می دهد و هم چنین آزمون علیت گرنجری را نیز از طریق این مدل می توان انجام داد. ما برای بدست آوردن نتیجه بهتر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، صادرات و مالیات بر درآمد را نیز به الگو اضافه کرده ایم. نتایج بدست آمده نشان می دهد که در کوتاه مدت باز بودن اقتصاد علیت گرنجری سرمایه گذاری مستقیم خارجی نیست اما سرمایه گذاری مستقیم خارجی علیت گرنجری باز بودن اقتصاد می باشد و در بلند مدت هیچ رابطه علی بین این دو متغیر وجود ندارد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول - کلیات
۱	مقدمه.....
۱۰	۱ - ۱ - ضرورت تحقیق.....
۱۹	۱ - ۲ - هدف تحقیق.....
۱۹	۱ - ۳ - سوالات تحقیق.....
۱۹	۱ - ۴ - روش تحقیق.....
۲۱	۱ - ۵ - داده ها و منابع آماری.....
	فصل دوم - مروری بر مطالعات پیشین
۲۳	مقدمه.....
۲۳	۲ - ۱ - مطالعات انجام شده در سایر کشورها.....
۳۱	۲ - ۲ - مطالعات انجام شده در ایران.....
	فصل سوم - مبانی نظری و ساختار الگو
۳۹	مقدمه.....
۳۹	۳ - ۱ - مبانی نظری.....
۴۶	۳ - ۲ - روش تجزیه و تحلیل و ساختار الگو.....
۴۶	۳-۲-۱ - ساختار الگو.....
۵۰	۳ - ۲ - ۲ - الگوی تصحیح خطای برداری.....
۵۱	۳ - ۲ - ۳ - مفهوم پایائی.....
۵۱	۳ - ۲ - ۴ - آزمون دیکی فولر.....
۵۲	۳ - ۲ - ۵ - آزمون دیکی فولر تعمیم یافته.....
	فصل چهارم - برآورد الگو و تحلیل نتایج
۵۹	مقدمه.....

- ۴ - ۱ - آزمون ریشه واحد..... ۵۹
- ۴ - ۲ - آزمون تعیین مرتبه بهینه..... ۶۱
- ۴ - ۳ - متغیر مجازی..... ۶۲
- ۴ - ۴ - چند نکته در مورد برآورد مدل تصحیح خطا..... ۶۲
- ۴ - ۵ - آزمون رتبه ماتریس و تشخیص وجود عرض از مبدا و روند..... ۶۳
- ۴ - ۶ - برآورد مدل تصحیح خطا برای الگوی سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۶۵
- ۴ - ۷ - تخمین مدل تصحیح خطا برای سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۶۵
- ۴ - ۸ - آزمونهای تشخیصی برای متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۶۶
- ۴ - ۹ - آزمون علیت کوتاه مدت برای متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی..... ۶۸
- ۴ - ۱۰ - تخمین مدل تصحیح خطا برای متغیر باز بودن اقتصاد..... ۶۸
- ۴ - ۱۱ - آزمونهای تشخیصی برای متغیر باز بودن اقتصاد..... ۶۹
- ۴ - ۱۲ - آزمون علیت کوتاه مدت برای متغیر رشد باز بودن اقتصاد..... ۷۰
- ۴-۱۳- برآورد بردارهای همجمعی تحت شرایط محدودیت دقیقاً مشخص یوهانسن..... ۷۰

فصل پنجم - نتایج و پیشنهادات

- ۵ - ۱ - نتایج کلی..... ۷۳
- ۵ - ۲ - پیشنهادات..... ۷۵

فهرست منابع و مآخذ

- منابع فارسی..... ۷۶
- منابع انگلیسی..... ۷۸

چکیده به انگلیسی

جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱ مقایسه ارزش و رتبه کشورهای منتخب، با استفاده از دو شاخص عملکرد و بالقوه سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۵
جدول ۱-۲ مقاصد عمده سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۵
جدول ۱-۳ رتبه بندی برخی کشورها از نظر آزادی اقتصادی جی وارتنی.....	۱۲
جدول ۱-۴ رتبه بندی برخی کشورها بر اساس شاخص آزادی اقتصادی هریتیج.....	۱۴
جدول ۱-۵ جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۱۷
جدول ۴-۱ نتایج آزمون ریشه واحد برای سطح متغیرها.....	۶۰
جدول ۴-۲ نتایج آزمون ریشه واحد برای تفاضل متغیرها.....	۶۰
جدول ۴-۳ آزمون انتخاب وقفه بهینه.....	۶۱
جدول ۴-۴ نتایج آزمون رتبه ماتریس و تشخیص وجود عرض از مبدا و روند.....	۶۳
جدول ۴-۵ نتایج تخمین معادله سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۶۵
جدول ۴-۶ نتایج آزمونهای تشخیص معادله سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۶۷
جدول ۴-۷ نتایج علیت کوتاه مدت برای متغیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی.....	۶۸
جدول ۴-۸ نتایج تخمین متغیر باز بودن اقتصاد.....	۶۸
جدول ۴-۹ نتایج آزمونهای تشخیصی متغیر باز بودن اقتصاد.....	۶۹
جدول ۴-۱۰ نتایج علیت کوتاه مدت برای متغیر رشد باز بودن اقتصاد.....	۷۰
جدول ۴-۱۱ برآورد بردارهای همجمعی به روش یوهانسن.....	۷۱

فصل اول :
کلیات

۱- کلیات

مقدمه

امروزه یکی از مهم ترین دغدغه های سیاست مداران و اقتصاد دانان، تاثیر پدیده جهانی شدن اقتصاد بر متغیرهای واقعی اقتصاد، مانند تولید و اشتغال است. جهانی شدن اقتصاد، به معنای هم گرایی، یکسان سازی و ادغام بازارهای اقتصادی، از جمله بازار کالا، کار، پول و سرمایه، در سطح بین الملل است. این امر، با رشد تجارت بین الملل، سرمایه گذاری مستقیم خارجی، رشد جریان سرمایه در سطح بین الملل و افزایش به کارگیری تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات در دو دهه اخیر، با شدت بیشتری اقتصاد کشورهای مختلف را تحت تاثیر قرار داده است، به طوری که اکثر مطالعات در این باره، نشان می دهند که تعداد کمی از کشورها می توانند بدون توجه به تحولات بین المللی و جهانی، سیاست های بهینه ای برای افزایش رفاه، اشتغال، تولید و ... در اقتصاد داخلی خود ایفا کنند. شاخص های عمده جهانی شدن اقتصاد که در سه مقوله مهم خلاصه می شوند، شامل تحولات تجارت بین الملل، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و جریان سرمایه و در نهایت، تغییرات تکنولوژیکی میان کشورها است، به طوری که تقریباً همه کشورها برای استفاده از مزایای آن و تلاش برای مقابله با زیان های آن، اقدامات عملی و مطالعاتی زیادی در هر سه مقوله جهانی شدن اقتصاد انجام داده اند (سید صفدر حسینی و مرتضی مولایی، ۱۳۸۵ : ۸۷).

با توجه به اینکه شرایط و جهت حرکت اقتصاد و تجارت جهانی ایران برای وارد شدن به نظام جهانی اقتصاد مناسب نبوده است. بنابراین جهت گیری موجود در سیاست های اقتصادی و تجاری ایران و عملکرد تجارت خارجی کشور باعث عدم همسویی با اقتصاد و تجارت جهانی شده و نتیجه آن شکاف فزاینده بین اقتصاد داخلی با نظام اقتصاد جهان بوده است. جهانی شدن اقتصاد به عنوان فرآیندی که بیشترین تاثیر را بر ساختار و روند اقتصاد و تجارت جهانی در دو دهه اخیر، به ویژه بعد از فروپاشی شوروی سابق داشته، از جهات فراوانی حائز اهمیت است. بسیاری از صاحب نظران حوزه اقتصاد و تجارت بین الملل بر اساس شواهد و قرائن به این نتیجه رسیده اند که اصولاً دوری جستن از فرآیند جهانی شدن و تن ندادن به اصول و الزامات آن باعث می شود که بین توسعه جامعه بین الملل گسیختگی پدید آید. بنابراین هر اندازه در

پیوستن به این همگرایی جهانی تاخیر ایجاد شود، به همان نسبت انطباق مجدد اقتصاد ملی با شرایط اقتصاد و تجارت بین الملل دشوارتر خواهد گردید (هاف بائر، ۱۹۹۸: ۳).

همچنین با علم به این که هزینه‌های تعدیل اقتصادی در شرایط تن دادن به الزامات جهانی شدن، از جمله عضویت در سازمان تجارت جهانی، غیر قابل کتمان است، شواهد نشان می‌دهد که این هزینه‌ها در مقابل منافع بلند مدت فرآیند مذکور ناچیز است، مگر آن که اتخاذ سیاست‌های تکمیلی ضعیف و ناسازگار با شرایط خاص یک کشور، نظیر نظام اقتصادی و تجاری ناکارآمد و غیر قابل اصلاح آن، باعث تشدید و تمدید این هزینه‌ها شود. کمبود سرمایه در مباحث اقتصادی به عنوان یکی از مهم ترین عوامل توسعه نیافتگی مطرح است. سرمایه، در ترکیب بهینه و مناسب با نیروی کار موجود و تکنولوژی، می تواند بخش تولید را تحرک بخشیده و با افزایش تولید، موجب رشد تجارت، بهبود سطح زندگی افراد و رشد و توسعه اقتصادی شود. فقدان سرمایه یکی از علل اصلی گرفتار آمدن بسیاری از کشورها در دور باطل فقر و توسعه نیافتگی شناخته شده و علاوه بر آن که بیکاری گسترده را به دنبال دارد، موجب عقب ماندگی سطح تولید ملی شده و در مرحله بعد به فقر اقتصادی می انجامد. در چنین شرایطی دولت ها نمی توانند به صورت مناسب به منابع مالی دسترسی داشته باشند و در نتیجه فعالیت های اقتصادی آن ها برای رشد و توسعه با مشکل مواجه خواهد شد. همچنین، در مباحث مربوط به توسعه اقتصادی، راه اصلی فایق آمدن بر مشکل کمبود سرمایه و خروج از دور باطل فقر و توسعه نیافتگی، استفاده کشورهای در حال توسعه از سرمایه های انباشته شده در کشورهای توسعه یافته عنوان شده است (یحیی فتحی، ۱۳۸۰: ۱۹-۱۸).

برای دستیابی به سرمایه های خارجی دو روش عمده و کاملاً متفاوت وجود دارد :

۱ - روش وام گیری دولت از کشورها و موسسات مالی خارجی برای انجام برنامه های توسعه.

۲ - روش جذب سرمایه های مستقیم خارجی.

بسیاری از کشورهای در حال توسعه جهت دستیابی به سرمایه مورد نیاز خود دو روش مذکور را تجربه کرده اند. به طور مثال کشورهای آمریکای لاتین اغلب روش وام گیری را به کار گرفته اند و کشورهای جنوب شرق آسیا نیز به سمت جذب سرمایه های مستقیم خارجی روی آورده اند. شکست اکثر کشورهای گروه اول و موفقیت اکثر کشورهای گروه دوم این تصور جهانی را به وجود آورد که استفاده از سرمایه های خارجی با تکیه بر عملکرد دولت (البته به صورت مجری و عامل اقتصادی) محکوم به شکست است و در مقابل، جذب سرمایه های خارجی که بر عملکرد آزادانه بازار و نظارت دولت متکی است، می تواند موفقیت چشمگیری را به دنبال داشته باشد.

در اکثر مواقع، تصور غالب در مورد سرمایه های خارجی این است که جریان سرمایه های خارجی همواره از کشورهای صنعتی به سوی کشورهای در حال توسعه صورت می گیرد، زیرا هم سرمایه و هم تکنولوژی مواردی هستند که در اختیار کشورهای صنعتی قرار دارد. ولی اطلاعات و آمار موجود، نشان می دهد که سرمایه گذاران بین المللی در انتخاب محل مناسب برای سرمایه گذاری از این قاعده پیروی نمی کنند. به طور مثال ۵۱ درصد از کل جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۹۹۷ و ۷۰ درصد در سال ۱۹۹۸ و ۷۷ درصد در سال ۲۰۰۰ را کشورهای توسعه یافته که قریب یک ششم جمعیت کل دنیا را در اختیار دارند، جذب نموده اند و همواره کشور آمریکا بیشترین رقم جذب را به خود اختصاص داده است. همچنین توزیع این نوع سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه نیز بسیار ناهمگون است.

جریان سرمایه گذاری خارجی همواره به دنبال مکانی است که سود بالاتری را نصیبش سازد. این نوع سرمایه در جستجوی حضور در یک بازار مناسب است که موفقیتش را تضمین نماید یا اینکه می کوشد به مکانی رود که در آن هزینه های تولید به نحو قابل ملاحظه ای پایین باشد. در واقع آنچه به عنوان جلوه های اصلی فرآیند جهانی شدن اقتصاد شناخته می شود، تحرک آزادانه سرمایه در سطح جهان است. در سرمایه گذاری مستقیم خارجی، سرمایه گذار به واسطه مشارکت در فرآیند تصمیم گیری بنگاه به دنبال منفی است که در واقع، امکان کسب آنها در سرمایه گذاری پرتفوی خارجی وجود ندارد. از نظر صندوق بین المللی پول هدف سرمایه گذاری مستقیم خارجی، برقراری منافع پایدار در کشوری به جز کشور سرمایه گذار است، به طوری که سرمایه گذار خارجی در مدیریت بنگاه میزبان نقش موثر داشته باشد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی را می توان به کمک این ویژگی که برای کسب منافع پایدار و کسب قدرت لازم در مدیریت بنگاه صورت می گیرد، از سرمایه گذاری غیر مستقیم بازشناخت که تکنولوژی، تجربیات و مهارت های مربوط به مدیریت و بازاریابی و حضور در بازارهای جهانی را نیز می تواند به همراه داشته باشد. در سرمایه گذاری مستقیم، کشور و یا شرکت سرمایه گذار، مسئولیت امور مالی شرکت تولیدی و تجاری را در کشور سرمایه پذیر بر عهده دارد و مدیریت شرکت نیز از وظایف شرکت سرمایه گذار محسوب می شود (احمد گوگردچیان و دکتر سید کمیل طیبی، ۱۳۸۵: ۱۸۴).

شاخص سرمایه گذاری مستقیم خارجی ورودی

شاخص عملکرد و بالقوه سرمایه گذاری مستقیم خارجی برای اولین بار در سال ۲۰۰۱، توسط سازمان ملل محاسبه شده است و بیانگر توانایی کشورها در مورد جذب سرمایه گذاری پس از محاسبه اندازه اقتصاد آن کشور و نیز درجه رقابتی بودن آن است. شاخص مذکور توزیع واریانس کشور را از لحاظ توانایی جذب شرکتهای فراملیتی نشان می دهد. براساس

بررسی های انجام شده در این میان ۵ کشور حالت متوازن دارند که عبارتند از : کاستاریکا،
ال سالوادور، مجارستان، مالزی و اسلواکی (مجید صامتی و مهدی مجید نراقی، ۱۳۸۳:
۱۵۹-۱۵۷).

شاخص عملکرد سرمایه گذاری مستقیم خارجی

این شاخص میزان سرمایه گذاری مستقیم خارجی جذب شده متوسط کشورها را بر اساس
ظرفیت اقتصادی آنها مورد سنجش قرار می دهد و برابر است با نسبت سهم سرمایه گذاری
مستقیم خارجی ورودی به کشور از سرمایه گذاری مستقیم خارجی جهانی، به نسبت سهم
تولید ناخالص داخلی آن کشور از تولید ناخالص داخلی جهانی. مقدار بیشتر از یک برای این
شاخص به آن معناست که این کشور بیشتر از ظرفیت اقتصادی، سرمایه به خود جذب
کرده، مقدار کمتر و مساوی یک نیز به همین ترتیب توجیه پذیرند. مقدار منفی برای این
شاخص یعنی آن کشور با فرار سرمایه مواجه بوده است.

شاخص بالقوه سرمایه گذاری مستقیم خارجی

این شاخص در اصل از راه متغیرهای ساختاری محاسبه می شود که به مراتب مستحکمر
از شاخص عملکرد سرمایه گذاری مستقیم خارجی است. شاخص بالقوه، از میانگین موزون
هشت متغیر برای کشورها (که امتیاز هر متغیر از فرمول زیر به دست می آید) محاسبه
می شود.

$$Score = V_i - V_{min} / V_{max} - V_{min}$$

در فرمول بالا، Score مبین امتیاز هر متغیر، V_i مقدار متغیر برای کشور I و V_{max}
و V_{min} بیشترین و کمترین مقدار متغیر در بین کشورهای مورد بررسی است. متغیرهای
انتخاب شده برای این شاخص بر مبنای مطالعات صورت گرفته توسط داینینگ^۱ در سال ۱۹۹۳
برگزیده شده اند که شامل :

تولید ناخالص داخلی سرانه، میزان انرژی استفاده شده به ازای هر نفر، صادرات به عنوان
درصدی از تولید ناخالص داخلی، تعداد خطوط تلفن به ازای هر ۱۰۰۰ سکنه، مخارج صرف
شده بر روی تحقیقات به عنوان درصدی از تولید ناخالص ملی، درصد جمعیت دارای تحصیلات
دانشگاهی و ریسک است که شامل ریسک سیاسی، ریسک مالی و ریسک اقتصادی خواهد بود.
جدول زیر موقعیت ایران و برخی از کشورهای منتخب را در این شاخص و شاخص
عملکرد، نشان می دهد (آنکتاد^۲، ۲۰۰۳: ۶۵-۶۰).

1- Dunning
2- UNCTAD

جدول شماره ۱-۱- مقایسه ارزش و رتبه کشورهای منتخب، با استفاده از دو شاخص عملکرد و بالقوه سرمایه گذاری مستقیم

خارجی

شاخص بالقوه FDI		شاخص عملکرد FDI		کشور
رتبه		رتبه		
۱۹۹۹-۲۰۰۱	۱۹۹۸-۲۰۰۰	۱۹۹۹-۲۰۰۱	۱۹۹۸-۲۰۰۰	
۴۷	۵۱	۴۲	۳۷	آرژانتین
۴۰	۴۲	۵۹	۴۷	چین
۷۴	۷۲	۱۳۱	۱۳۵	ایران
۱۷	۱۳	۳	۲	هنگ کنگ
۱۲۹	۱۲۹	۱۱۶	۱۱۴	پاکستان
۱۲	۱۱	۱۲۸	۱۳۱	ژاپن
۱۳۷	۱۳۳	۱۲۴	۷۳	زیمبابوه
۸۶	۷۸	۱۱۲	۱۲۳	ترکیه
۵۷	۵۴	۷۱	۵۱	ونزوئلا

آنکتاد، گزارش سرمایه گذاری مستقیم خارجی، ۲۰۰۳.

جدول زیر نیز مقاصد عمده سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به تفکیک کشورهای در حال توسعه، توسعه یافته و در حال گذار (اروپای مرکزی و شرقی) را نشان می دهد.

جدول شماره ۲-۱- مقاصد عمده سرمایه گذاری مستقیم خارجی

شرح	۱۹۸۷-۹۴	درصد	۱۹۹۵	درصد	۱۹۹۸	درصد
کشورهای توسعه یافته	۱۳۶۶۳۸	۷۸/۷۴	۲۰۸۳۷۲	۶۳/۳۶	۴۶۰۴۳۱	۷۱/۵۱
کشورهای در حال توسعه	۳۵۳۱۶	۲۰/۳۵	۱۰۶۲۲۴	۳۲/۳	۱۶۵۹۳۶	۲۵/۷۷
اروپای مرکزی و شرقی	۱۵۷۶	۰/۹۱	۱۴۲۶۶	۴/۳۴	۱۷۵۱۳	۲/۷۲
کل جهان	۱۷۳۵۳۰	۱۰۰/۰	۳۲۸۸۶۲	۱۰۰/۰	۶۴۳۸۷۹	۱۰۰/۰

منبع: آنکتاد، گزارش سرمایه گذاری جهانی ۱۹۹۹.

فواید سرمایه گذاری مستقیم خارجی

۱- انتقال منابع ارزی به کشور میزبان: این مزیت به ویژه برای اقتصادهایی که با مشکل ارزی و یا بدهی خارجی مواجه هستند بسیار مهم است و حداقل در کوتاه مدت می تواند مشکل بحران بدهی و یا ارزی کشور میزبان را تخفیف دهد. این ارزآوری معمولاً از طریق سرمایه گذاری شرکت های چند ملیتی و همچنین گسترش صادرات کشور میزبان صورت می گیرد.

۲- رشد و توسعه اقتصادی کشور: جلب سرمایه های خارجی و هدایت آنها به سوی فعالیت های مولد اقتصادی سبب افزایش تولید و درآمد ملی می گردد. سرمایه گذاری مستقیم خارجی به دلیل آنکه با ورود دانش فنی و مهارت ها، تکنولوژی برتر و دستیابی بیشتر به بازارهای کشورهای صنعتی همراه است، باعث افزایش رشد اقتصادی کشور میزبان می شود.

۳- رشد اشتغال و سرمایه انسانی: سرمایه گذاری مستقیم خارجی اثرات متعدد و پیچیده ای بر اشتغال و توسعه نیروی انسانی دارد. مطالعات انجام شده حاکی از آن است که اگر در یک کشور در حال رشد، بیکاری علت ساختاری داشته باشد و هیچ منبع سرمایه گذاری نیز موجود نباشد، در این صورت سرمایه گذاری خارجی موجب افزایش اشتغال خواهد شد.

۴- انتقال تکنولوژی جدید: ورود سرمایه گذاری مستقیم خارجی علاوه بر تامین مالی سرمایه مورد نیاز کشورها، تفکرات جدید و فن آوری پیشرفته را هم وارد کشور می نماید. تجربه بسیاری از کشورها نشان می دهد که برای رسیدن به رشد پایدار باید تلاش گسترده ای برای ابداع و توسعه تکنولوژی ملی فراهم ساخت و تکنولوژی خارجی را با شرایط داخلی کشور خود تطبیق داد (ملوک پرتوی شفیق، ۱۳۸۳: ۱۰۳).

منبع اصلی تامین سرمایه گذاری مستقیم خارجی

مهمترین منبع اصلی تامین سرمایه گذاری مستقیم خارجی، بنگاهها و شرکتهای متعلق به کشورهای صنعتی می باشند. به گونه ای که کشورهای ژاپن، آمریکا و اتحادیه اروپا و انگلیس و شرکتهای فراملیتی^۱ سهم عمده ای از سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به خود اختصاص داده اند.

در نظریه ورون به این نکته تاکید شده است که، چون شرکتهای چند ملیتی بودجه بیشتری صرف کارهای تحقیقاتی می کنند، تولیدشان دارای کیفیت بالاتر و تکنیک های تولیدی پیچیده تری است. از عوامل " بهره مندی از منابع بیشتر، یعنی فراوانی سرمایه در مقابل کار " و " سطح درآمدهای بالاتر " و " رقابت " به عنوان مهمترین عوامل به وجود آورنده این نظریه نام برده شده است (مجید صامتی و مهدی مجید نراقی، ۱۳۸۳: ۱۶۲).

عوامل سیاستگذاری اقتصادی موثر بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی هر گاه سیاستگذاری های اقتصادی در کشور میزبان، در راستای ایجاد فضای باز و باثبات اقتصادی باشد، میزان ریسک سرمایه گذاری کاهش خواهد یافت و به تبع آن جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به آن کشور افزایش می یابد.

1- Transnational Corporations

سیاست پولی: این سیاست تعیین کننده عوامل موثر بر نرخ تورم در کشور می باشد. در واقع هر چه سطح تورم در کشور میزبان پایین تر باشد میزان کاهش در ارزش دارایی ها و سود خالص سرمایه گذاری کمتر خواهد بود و در نتیجه ریسک سرمایه گذاری تقلیل یافته و به تبع آن جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی افزایش می یابد.

سیاست مالی: نشان دهنده وضعیت کسری بودجه دولت و درآمدهای مالیاتی است. در صورت وجود کسری بودجه و تامین آن از طریق استقراض از بانک مرکزی، شاهد بروز تورم در کشور میزبان خواهیم بود و این امر اثر منفی بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد. به علاوه وجود مالیات مضاعف بر درآمد شرکت های سرمایه گذار نیز اثر منفی بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی خواهد داشت. طبیعی است که سرمایه گذار مایل نیست در دو کشور مالیات بپردازد. هم چنین بالا بودن مالیات بر درآمد و سود فعالیت های تولیدی و خدماتی منجر به کاهش درآمد آنان پس از کسر مالیات شده و با کاهش سطح بازدهی، ورود سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به کشور کاهش خواهد داد.

سیاست ارزی: مجموعه سیاست های ارزی نشان دهنده وضعیت سیستم ارزی می باشد. در صورتی که نرخ ارز ثابت داشته باشد اطمینان بیشتری در فضای اقتصادی کشور ایجاد می شود و به تبع آن تصمیم گیری برای سرمایه گذاران خارجی ساده تر می شود. هم چنین وجود یک سیستم چند نرخ ارز موجب تلاش سرمایه گذاران جهت دریافت ارز ارزان و کسب رانت به جای ارتقای سطح کارایی و بهره وری می شود که اثر منفی بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد.

سیاست بازرگانی: میزان آزادی بازرگانی خارجی را نشان می دهد. هر چقدر معافیت های گمرکی برای نهاد های واسطه ای و سرمایه ای مورد نیاز سرمایه گذاران خارجی بیشتر باشد، جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به کشور بیشتر خواهد بود.

سیاست های ناظر بر مقررات: شامل اطلاعات رسمی و قابل دسترس، تعیین جهت گیری حکومت و جامعه به سمت سرمایه های خارجی و محدودیت های انتقال سرمایه است. هر چقدر اطلاعات شفاف تر و دسترسی به آن سهل تر باشد. اعتماد سرمایه گذاران خارجی به ارزیابی هایشان بیشتر شده و این امر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به کشور تسهیل می کند. هم چنین نگرش مردم و قوانین و مقررات حاکم بر جریان سرمایه، نقش بسزایی در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد (رضا نجارزاده و مجید صباغ کرمانی و وحید قشقایی شهری، ۱۳۸۴: ۲۰۰-۲۰۷).

تأثیر ساختار اقتصادی بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی

هر چقدر ساختار و زیرساخت های اقتصادی یک کشور قوی تر باشد سرمایه گذاران خارجی تمایل بیشتری به سرمایه گذاری مستقیم در آن کشور دارند. عمده ترین عوامل ساختاری اقتصاد که بطور مستقیم بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی موثر است عبارتند از : ثبات تراز تجاری : ثبات تراز تجاری به مفهوم پایداری نظام تجارت خارجی بوده و در نتیجه اعتماد سرمایه گذاران خارجی را به سرمایه گذاری جلب می نماید.

اندازه بازار : هر چه بازار کشوری گسترده تر باشد و هنوز اشباع نشده باشد جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به آن کشور تقویت می شود. مناسب ترین شاخص برای نشان دادن اندازه و مقیاس بازار تولید ناخالص داخلی می باشد و انتظار بر این است که اقتصاد با مقیاس بزرگتر، شرایط بهتری را برای سرمایه گذاران خارجی فراهم کند. مقایسه سهم تولید ناخالص داخلی کشورها از کل تولید ناخالص داخلی جهان که به عنوان شاخصی از اندازه بازار در نظر گرفته شده است، نشان می دهد که بیش از ۲۸ درصد از سهم تولید ناخالص داخلی دنیا در اختیار دو کشور آمریکا و ژاپن قرار دارد. در این میان سه کشور آسیای چین، کره و تایلند که حدود ۱۴ درصد تولید ناخالص داخلی دنیا را تولید می کنند، شاید برای سرمایه گذاری خارجی جذاب تر از کشورهای منتخب دیگر باشند. کشور ایران نیز که سهمی معادل ۱ درصد را در اختیار دارد، از این لحاظ وضعیت مناسبی دارد.

بدهی خارجی : با کاهش بدهی خارجی کشور، امکان تامین مالی از طریق جریان ورود سرمایه به آن کشور افزایش می یابد.

ساختار تامین مالی : هر چه نظام بانکی کشور قوی تر باشد و تسهیلات سهل تر و بیشتری به مشتریان خود ارائه دهد و دارای سیستمی فاقد فساد و نظام بوروکراتیک باشد، زمینه های لازم را برای سرمایه گذاران خارجی بیشتر فراهم می آورد.

تاسیسات زیر بنایی : وجود زیر ساختهای اقتصادی گسترده تر نظیر راه ها، بنادر، سیستم های ارتباطی، و ... عوامل موثر در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور می باشد. شاخص رتبه بندی سطح زیر ساختهای کشورهای مختلف نشان می دهد که کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته از وضعیت خوبی برخوردار نیستند و از این رو، کشورهای پیشرفته جذابیت بیشتری برای ورود سرمایه گذاری مستقیم خارجی خواهند داشت. کشور ایران با رتبه ای معادل ۳/۷ جایگاه مناسبی را در بین کشورهای منتخب ندارد. این امر سرمایه گذاری در زیر ساختها را ضروری می سازد.

نیروی کار ماهر و توسعه منابع انسانی : با پیچیده تر شدن فرآیند تولید کالاها و خدمات در جهان، وجود نیروی کار غیر ماهر دیگر مزیت به شمار نمی رود. لذا کشورهای در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی موفق تر هستند که از نیروی کار آموزش دیده برخوردار باشند.

وجود شبکه اطلاع رسانی گسترده : در صورت وجود یک شبکه اطلاع رسانی قوی که اطلاعات به روز و دقیق را در خصوص نیروی کار، زیر ساخت ها، امتیازات و ... در اختیار سرمایه گذاران قرار دهد، انگیزه ورود سرمایه گذاری مستقیم خارجی به کشور تقویت می شود. به عنوان مثال اکنون جزوه های بسیاری در مورد قواعد سرمایه گذاری^۱ با خصوصیت طراحی بسیار زیبا و محتوای اطلاع رسانی جامع، هم چنین سایتهای اینترنتی متعدد در این مورد در اختیار علاقه مندان قرار می گیرد (توماس^۲، ۱۹۹۹: ۲۰۵).

عوامل تعیین کننده مکان سرمایه گذاری مستقیم خارجی

۱ - عوامل تعیین کننده اقتصادی

- درجه باز بودن اقتصادی
- آزاد سازی اقتصادی شامل : حذف موانع تعرفه ای، خصوصی سازی، سیاست ارزی و سیاست های مالیات بندی.
- اندازه بازار کشور میزبان
- عملکرد اقتصادی کشورها شامل رشد تولید ناخالص داخلی، نرخ تورم، کسری یا مازاد بودجه دولت و بدهی داخلی و خارجی دولت است.

- توانایی صنعتی و فن آوری

- شرایط ارتباطی و زیر بنایی

۲ - عوامل حمایتی و تشویقی

- عوامل تشویق کننده سرمایه گذاری شامل : بیمه، تاسیس مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، حمایت از سرمایه های داخلی و خارجی

- حذف فساد و بوروکراسی اداری

- عوامل تسهیل کننده سرمایه گذاری

- خدمات درمانی

- تسهیلات رفاهی

۳ - ثبات سیاسی

- سیستم سیاسی

- نوع نگرش دولت در رابطه با سرمایه گذاری خارجی

- درگیری بین گروههای سیاسی و اقتصادی

- قوانین و مقررات حقوقی

1- How to investment

2-Tomas, M.

- سیاست های انجام شده بر روی ساختار و عملکرد بازار به خصوص سیاست های مربوط به افزایش رقابت و ادغام ها
- تعداد توافقات بین المللی بر روی سرمایه گذاری مستقیم خارجی
- انسجام سرمایه گذاری مستقیم خارجی و سابقه کشور در جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی
- عوامل فرهنگی و کیفیت زندگی (اکبر کمیجانی و منصوره عباسی، ۱۳۸۵: ۱۰۵-۶۹).

۱-۱- ضرورت تحقیق

با یک بررسی تاریخی، در کشورهای توسعه یافته در دهه ۷۰ و ۸۰، مشاهده می شود که مشکلات ناشی از افزایش هزینه های تولید (همچون انرژی و دستمزدها)، مالیات، مقررات اضافی در خصوص تولید، تجارت بین الملل و بویژه واردات، بعضی از شرکتها را بر آن داشت که به جای تولید داخلی و صادر کردن کالا و خدمات، به صدور عوامل تولید از قبیل: پول، ماشین آلات و ابزارهای تولید، تکنولوژی و مدیریت و ... روی آورند. اینها زمینه پیدایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی را نشان می دهد (مسعود نیلی، ۱۳۸۲).

توسعه سریع سرمایه گذاری مستقیم خارجی بیانگر نقش تولید بین المللی در اقتصاد جهانی است. امروزه سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به عنوان اهرم اصلی تکمیل اقتصاد بین الملل می شناسند. چیزی در حدود شصت و سه هزار شرکت فراملیتی، جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی را به واسطه هشتصد هزار عضو و رابط خارجی هدایت می کنند و یکی از مهم ترین آثار باز بودن اقتصاد عبارت است از: افزایش جریان سرمایه گذاریهای مستقیم خارجی و سرمایه های مالی، تسریع در رشد اقتصادی کشورها، افزایش اشتغال و رفاه عمومی، به ویژه در مورد کشورهایی که حضور موثرتری در همگرایی جهانی داشته اند.

شاخص های آزادی اقتصادی

اندازه گیری باز بودن اقتصاد یکی از چالش های اصلی مطالعات تجربی سیاست تجاری است. بین معیارهای سیاست تجاری همبستگی ضعیفی وجود دارد و معیار واحدی وجود ندارد که به صورت کامل باز بودن اقتصاد را بر مبنای سیاست تجاری نشان دهد، زیرا هر یک از آنها جنبه ای از باز بودن اقتصاد را نشان می دهند. در این قسمت به تعدادی از شاخص های آزادی اقتصاد اشاره می کنیم. در این زمینه یکی از معروفترین شاخص های آزادی اقتصادی، شاخص